

СЕВЕРИН

– Чувано српско насеље источне Билогоре –

Српска насеља у беловарском крају датирају од краја XVI вијека, кад су почела досељавања крајишника прво са запада, из Жумберка и Сења, а затим масовним пресељавањем из турског дијела Славоније. Једно од таквих, али нешто млађих по постанку насеља јесте и Северин, који је подигнут почетком XVII вијека, када Аустријска царевина насељава источне дијелове Вараждинске војне крајине, истовремено са узмицањем турске силе. Половином XVIII вијека Северин постаје сједиште Лепавинско-северинске епархије 1734. године, која се убрзо укида, вјероватно због чувене Северинске буне крајишника 1755. године. У Северину су постојале чак три православне цркве.

Савремени догађаји нису мимоишли на Северин, који је претрпио исељавање дијела српског становништва под притиском националистичке пропаганде и државног терора.

Атар села Северин се налази у подножју брежуљкасте Билогоре, ниже од изохипсе од 200 м, док је највећи дио атара смјештен између изохипса од 120-130 м. Сеоски атар Северина заузима површину од 1246 ха или 12,5 км². Северин је смјештен између села Оровца на сјеверу (пажњу заслужује генеза назива овог села од почетног Ораховац до данашњег Оровац). На западу су атари села Циглене и Патковца, а на југозападу Даутана. На југоистоку се налази Булинац. На истоку највише је села, од Беденика на југу преко Ласовца и Равнеша до на сјевероистоку Кашљавца на падинама Билогоре са виноградама и клијетима-викендицама.

Географски положај села је одређен смјештајем на цести Бјеловар-Дарувар на 11 км југоистично од Бјеловара и на 25 км сјеверозападно од Дарувара. Жељезничка пруга Бјеловар-Гарешница је пролазила јужно од села у периоду прије I свјетског рата са до седамдесетих година прошлог вијека, кад је укинута.

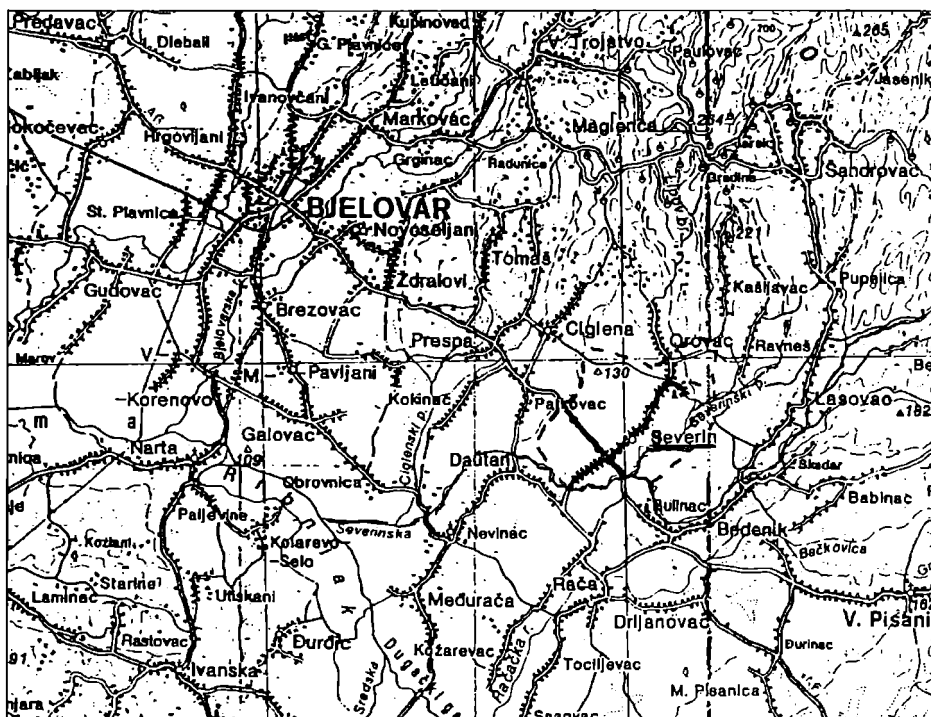
Подручје источне Билогоре изграђено је од најмлађих геолошких седимената плеистоцена (дилувија), чија се старост креће око 1,8 милиона година. Састоји се од седимената глине, иловаче, пијеска и понегдје на узвишењима остацима леса-прапора и њему сличним седиментима. У долини Северинског

* Др редовни професори универзитета у пензији. Бања Лука, Природноматематички факултет, др Младена Стојановића 2.

потока, који тече са Билогоре источно и јужно од насеља, налазе се и најмлађи, алувијални седименти (глина, иловача и муљ).

Рељеф села Северина је највећим дијелом благо заталасан од заравни западно од насеља терен полагао пада према Северинском потоку, тако да су висинске разлике само до десетак метара. Сјеверни и западни дио села је нешто виши. И овдје се може говорити о ребрастом рељефу који доминира јужним дијеловима Билогоре, тако да су села редовито испружена правцем сјевер-југ, којим се пружају ребра рељефа. Рељеф је настао флувиденудационим начином ерозијом потока који теку са сјевера према југу у већу ријеку Чесму. Народ блага узвишења-ребра рељефа, назива у беловарском крају брегови.

Сл. 1. Географски положај и смјештај Северина

Северин као и овај дио Хрватске има умјереноконтиненталну климу у којој средња јануарска температура се креће од минус 1 до 0°C и јулском средњом температуром између 21 и 22°C. Средња годишња количина падавина се креће између 800-900 мм. По Кепеновој класификацији клима овај простор припада умјеренотоплој и влажној клими. Максимум падавина је у касно прољеће и рано љето (мај-јун), што одлично одговара пољопривредним културама у фази развоја као и смањење падавина од августа до октобра уз знатно више сунца и тоpline. Јесен је топлија од прољећа што је важно за дозревање главних пољопривредних култура (кукуруз, кромпир и др.) и за јесењу сјетву.

Тло од давнина има изузетно важан значај за све пољопривредне крајеве. Земља, тло је за сељака вјековима била све и сва. За међе на земљи су пале многе сељачке тврде главе. Тип тла је подзол-пепељуша, али има и остатака прапора-лесоликог одличног тла. Тла на узвишењима су боља по квалитету од оних нижих, па су зато редовито под ораничним површинама. Док су она нижа поред Северинског потока са влажнијим, тешким тлима, која се налазе под ливадама или пашњацима. Тла Северина као и ширег беловарског простора одувјек су тражила ђубрење са стајским гнојивом, док су од недавно вјештачка ђубрива преузела ту важну улогу.

Вјековним марљивим радом бројних генерација земљорадника природно тло типа пепељуше или подзола односно смеђег шумског тла на крчевинама, претворено је у вриједно антропогено тло, које се у савременим условима све слабије користи и запушта услјед запуштања аграра и села.

Изглед сеоског пејзажа Северина се састоји од друмског типа насеља, које се пружа правцем сјевер-југ због таквог пружања рељефа. Главна цеста Бјеловар-Дарувар сијече село на јужној трећини. Око све бољих кућа градског изгледа се налазе господарске зграде, затим вртови и воћњаци, а слиједи ливаде и њиве источно и јужно од насеља. На међама су се задржала појединачна стабла хроста или јасена, врба и топола.

У средини села се налази стара православна црква из 18. вијека, док је католичка изграђена тек 1998. године. На сјеверу се налази циглана, остаци млина, а поред села су остаци некад велике пољопривредне задруге у Северину.

Први писани документи о овоме простору потичу из 12. вијека. "Komanička župa u novom uredenju u XII v. raspala se na tri manje župe, te su uz matičnu (u Podravini oko Prodavića, kasnijeg Novigrada) osnovane još Rovišće i Česmica na južnom dijelu starog područja. Granice velike komaničke župe su bile: Velika Rijeka na zapadu, Česma na jugu, Bedenički i Ribnjački potok na istoku i na sjeveru od Drave" (1,287). Беденички и Рибњачки поток се улијевају у Северински поток ниже самог села, док се истоимена села налазе на падинама Билогоре, Рибњачка до 265 м и Беденичка на 211 м висине. Ова села се налазе 5-8 км сјевероисточно од Северина, који се према томе у 12. вијеку налазио у великој комарничкој жупи.

Турски продори на овом простору интензивирају се од почетка 16. вијека са катастрофалним посљедицама за становништво и привреду. Славонија нагло пропада послје слома моћне угарске државе 1526. године код Мохача. Поразом Кацијанаера 1537. године код Ђакова у турске руке пада Пожешка Славонија. Посљедња велика турска офанзива 1552. године осваја Вировитицу, Чазму, Дубраву и низ утврда на Билогори и Мославини. Збрисана су насеља све до линије Копривница-Крижевци-Врбовец-Иванић. Аустријска држава прелази на одбрамбени систем организовањем Војне крајине 1540. године са центром у Вараждину. То је била прва, стара Словинска или Виндска крајина, која се касније назива по сједишту генерала-Вараждинска крајина. Аустрија насељава на пуну земљу слободне војнике, крајишнике, који су најчешће били Срби, звани Власи, православне вјере. Прво долазе Ускоци из Жумберка и Сења, који су распоређени око Ђурђевца у Подравини и Иванић. Одмах слиједи масовни преласци турских крајишника званих Пребјези од Пакраца на аустријску страну. Познат је 1551. године прелазак са

турске на аустријску страну војвода Ивана и Плавше Маргетића са стотињак војника, који су основали село Иванац на Калнику и Плавшинац код Копривнице на Билогори. Словинску крајину издржавају Штајерски сталези, а заузврат добивају официрска мјеста. Овај простор је издвојен из јурисдикције Хрватске и њиме управља аустријска држава. Крајишници православне вјере су добили слободу вјероисповијести и не могу бити кметови. Већ 1576. године велики надвојвода Карло упозорава Земаљску штајерску владу како већина војвода на Словинској крајини није римокатоличке него ускочке православне вјере (2,15).

Миром на ушћу ријеке Житве 1606. године Аустрија се изједначила са турском, јер више не мора плаћати данак турском султану, иако је изгубила два гранична подручја у Мађарској: Нађ-Кањижу код Драве и град Ђер на путу према Братислави и Бечу. Словинска-Вараждинска-Виндска крајина тим миром је добила за сусједа Турску и са сјевера, а не само са истока као до тада (3,72). Нова граница између два велика царства први пут је тачно одређена мировним уговором. То је уствари био широк простор између утврда-чардака

Сл. - Црква Св. Петра и Павла у бившој резиденцији северинског епископа; саграђена 1770. а обнављана 1879 и 1895.

на једној и другој страни. Историјски је утврђена турска посада у Зденцима, нешто западније од ријеке Илове. " Granica роџије нешто ниже ушћа ријеке Česme u Loinu (Lowa), tako da Popovača i Jelenska ostaju u Varaždinskom generalatu, polovi planinu Garabie (Garjavica ili Moslavačka planina) siječe rijeku Česmu kod sela Orlovac, koji ostaje u Krajini kao i Rača, Zeverin, Orahove (kasnije Orovac-MB), Chresnitza (Trešnjevica-MB) i Calinovez (Kalinovac-MB). Iz Severina na karti vodi put za Stupčanicu prema Virovitici (3,72-73). Ovo su podaci sa karte Granica Varaždinskog generalata, prema I. Buturcu iz 1639. godine (4,47). Према тој карти почетком 17. вијека постоји село Северин, што потврђује и извор нешто касније. "Poslije 1612. godine grade se Castelli zu Severin i zu Sandrovec... (5,60). Познати истраживач српског народа ових крајева Рад. М. Грујић, смјештава простор од Ровишта до Северина у треће миграције

од 1597-1683. год. из разних наших области преко Славоније и Хрватске... (6,155).

Српски крајишници Вараждинског генералата са својом црквом успјели су да добију царске привилегије 1630. године STATUTA VALANORUM, којим им се гарантује слобода вјере и војнички положај, самоуправа по селима са кнезовима и власништво над земљом у селима. Привилегије су чуване прво у манастиру Марча код Иванића, али су доношене и у цркву у Ровишћу да се приликом свечаности показују крајишницима. И на крају су смјештене у скривницу цркве у Северину после напуштања манастира Марче и оснивања Лепавинско-северинске епархије.

Аустројско царство нагло јача у 18. в. уводећи централизован систем и јачајући католичку цркву. Манастир Марча је био први на удару и 1753. године из њега су истјерани калуђери, а књиге пренешене у оближњи манастир Лепавину. Бруталне мјере аустројских власти и католичке цркве жестоко су разјариле српске крајишнике.

Оснивање Лепавинско-северинске епархије 1734. године, довело је до градње епархијске-владичанске резиденције у Северину, који постаје средиште побуна крајишког, претежно српског (влашког), православног становништва. Марија Терезија, једна од највећих владара аустројске империје реорганизира Словинску, Виндску-Вараждинску војну крајину, тако да Ђурђевачку регименту (пуконију) дијели на 12 кумпанија (сатнија од 206 крајишника). Једна од тих кумпанија је имала сједиште у Северину, значајнијем насељу на крижању путева за Дарувар-Пакрац и за Вировитицу и у средишту бројних крајишких, претежно српских, билогорских села.

Најпознатији историјски догађај за Северин јесте највећа буна крајишника, Северинска буна почетком 1755. године, кад су граничари обију вјера написали царици Марији Терезији своје ПОТЕЖЧИЦЕ, у којим описују своје муке са војним властима. Повод за велику буну је било увођење новог мондура, који се морао новцем откупити. Бунтовни крајишници су у бијесу побиле неколико официра, које су ухватили у Северину, гдје се их се скупило највише на једном мјесту - преко 20000 војника! Колики је био страх од буне види се по бјекству виших официра до Вараждина! Коловође буне преговарару са војним властима и учесници буне су сурово кажњени. Вођа буне су били Петар Љубојевић из Нарте са 66 година, капетан, Србин, ког су још звали "отац и мајка Виндишке крајине" (7,121), осуђен је на вјечну робију и конфискацију имовине. Други вођа побуне натпоручник Ђуро Мартиновић, католик из села Ламинца у Мославини такође је осуђен на вјечиту робију и конфискацију имовине (8,7 г). Укупно је 17 коловођа изгубило животе у Кањижи, док је 24 осуђено на робију и конфискацију имовине.

У народу, код граничара обију вјера остао је свјеж траг велике Северинске буне и царица Марија Терезија доноси одлуку о оснивању новог града Беловара, између Крижеваца и Пакраца, недалеко вјечно бунтовних Ровишта, Марче и Северина.

Из тог бурног и за крајишнике тешког 18. вијека постоје статистички подаци о броју становника и домова од Рад. М. Грујића. Иако су несигурни, они ипак могу послужити као оријентација. Северин је имао у 1755. 40 домова, а 1779. 26 домова, што одговара броју од 250-300 становника српске народности (2,222).

У Северину је успоставом 1734. године Лепавинско-северинске епархије изграђена резиденција за владика, поред које је изграђена дворска капела Покрова Богородице. Постојала је старија црква св. Арханђела и црква св. Петра и Павла, која и данас постоји у средини села. Први епископ је био Симеон Филиповић (1734-1743. године). У 1755. години парохија Северин је имала 40 домова са 2 свештеника и 3 цркве (9,97). Одрама по доласку у ову пустињу епископ Филиповић отвара основну црквену школу, а учитељ је био Рус Максим Суворов. У школи се учио поред славено-српског језика и латински, језик. Учитељ Павле Класовић је почео учити омладину латинском њемачком и српском језику, а школу су похађали не само дјечаци него још и више млађи монаси и свештеници. Чим је дошао у Северин (1735), основао је прву српску седњу школу за цео Вараждински генералат (9,114). Око 1739. године владика је довео у Северин "молера" Јоакима Марковића, који је отворио прву књижару и иконографску радионицу и тако омогућио снабдевање црква, школа и појединаца потребним књигама и иконама. (9,111).

Северинска епархија због вјерности православљу била је велика сметња непријатељима и зато је морала бити укинута (1750. године). Коначно укидање Лепавинско-северинске епархије изведено је 1771. године, кад је она у цијелости прикључена пакрачкој епархији. Тада војна власт приступа лицитацији зграда епархије што све продаје војном ерару за суму од 1419 форинти. Остала је још само парохијска црквица св. Петра и Павла. Пошто је у Северину 1770. године саграђена нова парохијска црква, стара црква је остала још пуних педесет година до 1825. У торњу те старе цркве налазиле су се народне привилегије (Статута Валахорум донешене из манастира Марче), које су сада пренешене у скривницу у новој цркви. Стара црква је срушена 1825. године тако да није остало ни трага епископској резиденцији у Северину.

Северин је постао нови центар народно-црквеног живота. Ту је боравио православни епископ, ту је била конзисторија као законита црквена власт, школа, књижара, ту су биле и привилегије, основ народних права. Северин је постао нова Марча. Лепавинско-северинска епархија оправдала је, дакле своје постојање (9,12)

Старе православне крајишке обитељи у Северину су: Богдановићи, Бркићи, Босанац, Јелинић, Ковач, Мирићи, Поповићи, Радмиловићи, Соларићи и други. На далеко је позната католичка-хрватска крајишка обитељ из Северина Лалићи, затим Ловрићи, Ловренчевићи, Бинички и друге.

Као спомен на предтурско доба остаје назив села Словинска Ковачица, које се налази 8 км јужније од Северина, поред потока ковачице при ушћу у ријеку Чесму на граници котара Бјеловар. Тад се сав простор између Саве и Драве звао Словинија као и прва Словинска Војна крајина.

Развојачење Војне крајине имало је за посљедицу нагло цијепање кућних, крвних задруга и зато нагли порст броја домова. Истовремено је падао број чланова домаћинства са 12 у 1869. години на мање од 7 у 1900. години.

Кретање броја становништва Северина се може пратити по наредној табели.

Из табеле се може видјети неколико основних црта развоја становништва села Северина. Прва је карактеристика сталан пораст броја становништва села од 1857. године до 1921. године, кад је село први пут премашило број од 1000 становника. Повећање је за 64 године изнијело више од једне трећине

Табела 2. Кретање броја становништва Северина (1857-1991. године)

Година пописа	Укупан број становника	Индекс	Хрвати	Срби	Југословени	Остали
1857.	652			344		
1869.	739					
1880.	665					
1890.	804					
1900.	882			277		
1910.	974					
1921.	1076			315		
1948.	993	100				
1953.	937	94				
1961.	912	92				
1971.	820	83				
1981.	760	75	499	93	129	23
1991.	673	68	482	83	57	29

(10,92)

почетног броја. Сличан ток је имао супротан процес опадања становништва од 1948. па до 1991. године, кад је село за 43 године изгубило иселавањем и изумирањем једну трећину становништва!

Српско становништво Северина је у 20. вијеку у сталном, а затим у наглом опадању, гашењу, изумирању, асимилацији. Понестаје биолошке снаге народу, који је овдје стигао у тешким ратним условима да брани своје право на опстанак истовремено бранећи Војну крајину, Хрватску и Штајерску. За разлику од хрватског становништва које се стално освјежава миграцијама из Загорја, Далмације, Лике, Херцеговине, српско становништво нема већ давно таквих досељавања.

Снажан талас индустријализације послје 1945. године однио је највредније кадрове у градове и село је опустошено деаграризацијом. У НОБ село Северин је масовно учествовало, како српско тако и хрватско становништво. Први предсједник котара Бјеловар 1945. године је био из Северина, старина ХСС-овац Ђуро Лалић.

Село поред старе циглане и млина добило творницу вискија, Кокте из сока вишања, која је дуже вријеме имала прођу широм земље. Пољопривредна задруга у Северину на далеко је била позната по великом посједу на западном дијелу сеоског атара и великој аграрној производњи. Све је током посљедње деценије 20. вијека пропало и нестало са преко три стотине исељених становника села. Остала је богата и плодна земља, али са старачким домаћинствима. И тако процес напуштања села траје неумитно и даље...

Српско становништво, иако је у попису становништва 1991. године чинило само 12% укупног, али са Југословенима и Осталим сигурно је чинило више од једне петине укупног, налази се у завршној фази изумирања, које ће се завршити у добровољно-мораш кроатизацији током 21. вијека. Основни узрок

изумирања српског становништва је стално смањење наталитета, велика ратна страдања, географска удаљеност од матице, недосатак досељавања и све више асимилација од стране већинског народа (изјашњавање као Југослвен и слично).

Тако је судбина историјом додијелила славном српском Северину, у чијој се цркви 1818. године крстио Петар Прерадовић, велики пјесник и аустријски генерал, попришту велике буне крајишника 1755. године, да се његово "становништво стопа са својом географском средином у којој живи неколико стољећа. Већ данас, а сутра још више, као спомен на њега остају цркве, гробља, топоними и писани споменици. То је и у историји народа, доста чест случај, чији су миграциони валови отишли предалеко од матице" (11,215).

ЛИТЕРАТУРА

1. Stjepan Pavičić, Česmica, Hrvatska enciklopedija, V, Zagreb, 1942. godine, str. 287.
2. Др. Рад. М. Грујић, Пакрачка епархија Историјско-статистички преглед. Нови Сад, 1930.
3. Милош Бјеловитић, Старе Плавнице, Географска студија села поред Беловара. Бања Лука 1999.
4. Dr Josip Buturac, Rovišće, Rovišće 1975.
5. H. Bidermann, Die Serbenansiedlungen in Steiermark und in Warasdiner Grenzgeneralate. Mittheilungen des historischen Vereines für Steiermark XXXI. Graz 1883.
6. Рад. М. Грујић, Најстарија српска насеља по северној Хрватској (до 1597. год.). Главник, Српског географског друштва, Година I, свеска 2. Београд 1912.
7. Dr Dragutin Feletar, Podravina, Опćине Копривница, Ђурђевац, Ludbreg у прошлости и садашњости, Копривница 1989.
8. Qud. Ivančan, Iztraga proti buntovnim krajišnikom Varaždinskoga generalata g. 1755. Vjestnik Kraljevskog Hrvatsko-slavonsko-Dalmatinskog Zemaljskog Arhiva, God. V, Zagreb 1903.
9. Др Душан Кашић, Отпор марчанској унији Лепавинско-северинска епархија. Библиотека Православље књига 22. Аранђеловац 1986.
10. Dr Dragutin Feletar, Suvremene promjene u prostornom rasporedu stanovništva опćине Вјеловар до 1991. године, Вјеловарски зборник, 4-5, Вјеловар 1994.
11. Miloš Bjelovitić, O izumirawu srpskog stanovništva u Hrvatskoj, Savez geografskih društava Jugoslavije, Zbornik radova XIII kongresa geografa SRJ. Priština (1989) 1991.